Miroslav Orel a kolektiv

Psychopatologie

Nauka o nemocech duše

3., aktualizované a doplněné vydání

PSYCHÉ

GRADA®

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Orel, Miroslav, 1973-
Psychopatologie : nauka o nemocech duše / Miroslav Orel a kolektiv. -- 3., aktualizované a doplněné vydání. -- Praha : Grada, 2020. -- 1 online zdroj. -- (Psyché)
České a anglické resumé
Obsahuje bibliografii a rejstřík

ISBN 978-80-271-1894-6 (online ; pdf)

* 159.97 * 616.89 * 616.89-008 * 616.1/.9-028.67 * (075.8) * (048.8:082)
– psychopatologie
– psychiatrie
– duševní poruchy
– mezinárodní klasifikace nemocí
– učebnice vysokých škol
– kolektivní monografie

616.89 - Psychiatrie [14]
37.016 - Učební osnovy. Vyučovací předměty. Učebnice [22

Miroslav Orel a kolektiv

Psychopatologie

Nauka o nemocech duše

3., aktualizované a doplněné vydání

PSYCHE

GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude ***trestně stíháno****.*

MUDr. PhDr. Miroslav Orel, Ph.D., a kolektiv

PSYCHOPATOLOGIE
Nauka o nemocech duše
3., aktualizované a doplněné vydání

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 7777. publikaci

Spoluautoři:
PaedDr. Mgr. Věra Facová
prof. MUDr. Miroslav Heřman, Ph.D.
doc. MUDr. Pavel Koranda, Ph.D.
Jiří Šimonek, prom. psych.
Mgr. Lenka Volková Palátová

Recenzent prvního vydání:
prof. MUDr. Ján Pavlov Praško, CSc.

Ilustrace Miroslav Orel, použita kresba Leonarda da Vinci

Odpovědná redaktorka Dana Bendová
Sazba a zlom Milan Vokál
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 432

Vydání 3., 2020

Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© Grada Publishing, a.s., 2020

ISBN 978-80-271-1895-3 (ePub)
ISBN 978-80-271-1894-6 (pdf)
ISBN 978-80-271-2529-6 (print)

Obsah

Předmluva ke třetímu vydání **11**

Krátké slovo na úvod **12**

1. Úvod do psychopatologie **14**
Miroslav Orel, Věra Facová
1.1 Normy a duševní zdraví a duševní nemoc 14
Miroslav Orel, Věra Facová
1.2 Postavení psychiatrie a psychologie v péči o duševně nemocné 16
Miroslav Orel, Věra Facová
1.3 Čtyři historické mezníky psychiatrie 19
Miroslav Orel
1.4 Náplň obecné a speciální psychopatologie a psychiatrie 20
Miroslav Orel
1.5 Organizace psychiatrické péče u nás 22
Miroslav Orel

2. Příčiny vzniku duševních poruch **26**
Miroslav Orel, Věra Facová, Jiří Šimonek
2.1 Biologické aspekty vzniku duševních poruch 28
Miroslav Orel
2.1.1 Mozek, mozkové procesy a psychopatologie 32
2.1.2 Poznámky k vývoji mozku a mozkové plasticitě 50
2.2 Psychosociální a transcendentální aspekty vzniku duševních poruch 64
Miroslav Orel, Věra Facová
2.3 Celostní přístup v psychiatrii (a nejen tam) 72
Miroslav Orel, Věra Facová, Jiří Šimonek

3. Vyšetření v psychiatrii **81**
Miroslav Orel, Věra Facová, Miroslav Heřman, Pavel Koranda
3.1 Základní (komplexní) psychiatrické vyšetření 82
Miroslav Orel
3.2 Psychologické vyšetření v psychiatrii 86
Miroslav Orel, Věra Facová

3.3 Pomocné vyšetřovací metody v psychiatrii 87
Miroslav Orel, Miroslav Heřman, Pavel Koranda
3.3.1 Laboratorní vyšetření 87
Miroslav Orel
3.3.2 Vybrané zobrazovací a funkční vyšetřovací metody 90
Miroslav Orel, Miroslav Heřman, Pavel Koranda

4. Hraniční zóna psychiatrie 107
Miroslav Orel, Věra Facová
4.1 Krize 107
4.2 Truchlení jako přirozený proces 110
4.3 Agrese v nás a z nás 114
4.3.1 Agrese biologická – společná lidem i zvířatům 116
4.3.2 Agrese výhradně lidská 117
4.3.3 Agrese zaměřená proti sobě 120
4.3.4 Nástin příčin a řešení agrese 125
4.4 Stresory a stres 127

5. Vybrané kapitoly obecné psychopatologie a psychiatrie 129
Miroslav Orel, Věra Facová
5.1 Vědomí, orientace a jejich poruchy 129
5.1.1 Kvantitativní poruchy vědomí 130
5.1.2 Kvalitativní poruchy vědomí 131
5.2 Orientace a její poruchy 133
5.3 Vnímání a jeho poruchy 133
5.3.1 Iluze 134
5.3.2 Halucinace 135
5.3.3 Poruchy gnostické 137
5.3.4 Poruchy psychosenzorické 138
5.4 Emoce a jejich poruchy 138
5.4.1 Poruchy afektu 140
5.4.2 Poruchy nálady 141
5.4.3 Poruchy vyšších citů 143
5.4.4 Poruchy struktury emocí 144
5.5 Pozornost a její poruchy 145
5.6 Paměť a její poruchy 146
5.6.1 Kvantitativní poruchy paměti 147
5.6.2 Kvalitativní poruchy paměti 148
5.7 Myšlení a jeho poruchy 149
5.7.1 Poruchy formy myšlení 149
5.7.2 Poruchy obsahu myšlení 151

5.8 Inteligence, intelekt a jeho poruchy 152
5.9 Pudy a jejich poruchy 155
5.10 Vůle, jednání a jejich poruchy 159
5.11 Osobnost a její poruchy 162

6. Soudobé klasifikační systémy duševních poruch 164
Miroslav Orel
6.1 Přehled kategorií Mezinárodní klasifikace nemocí 166
6.2 Víceosý systém Mezinárodní klasifikace nemocí 171

7. Vybrané kapitoly speciální psychiatrie 173
Miroslav Orel, Věra Facová, Jiří Šimonek
7.1 Organické duševní poruchy včetně symptomatických 173
Miroslav Orel
7.1.1 Demence 174
7.1.2 Deliria 183
7.1.3 Další kategorie organických a symptomatických duševních poruch 184
7.2 Duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek 194
Miroslav Orel, Jiří Šimonek
7.2.1 Psychoaktivní látky a mozkový systém odměny 196
Miroslav Orel
7.2.2 Akutní intoxikace 198
Miroslav Orel
7.2.3 Škodlivé užívání 199
Miroslav Orel
7.2.4 Syndrom závislosti 200
Miroslav Orel
7.2.5 Odvykací stav 205
Miroslav Orel
7.2.6 Psychotické stavy ve spojitosti s psychoaktivními látkami 206
Miroslav Orel
7.2.7 Poruchy paměti a další duševní poruchy ve spojitosti s psychoaktivními látkami 207
Miroslav Orel
7.3 Schizofrenie, schizotypální poruchy a poruchy s bludy 208
7.3.1 Schizofrenie 208
7.3.2 Akutní a přechodné psychotické poruchy 211
7.3.3 Schizoafektivní porucha 212
7.3.4 Poruchy s trvalými bludy 213
7.3.5 Schizotypální porucha a jiné psychotické poruchy 215

7.4 Poruchy nálady (afektivní poruchy) 215
Miroslav Orel
7.4.1 Mánie 216
7.4.2 Deprese 219
7.4.3 Mánie i deprese – bipolární průběh 224
7.4.4 Perzistentní poruchy nálady 225
7.4.5 Jiné a neurčené poruchy nálad 227
7.5 Neurotické, stresové a somatoformní poruchy 228
Miroslav Orel
7.5.1 Úzkostné poruchy 229
7.5.2 Obsedantně-kompulzivní porucha 233
7.5.3 Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení 234
7.5.4 Disociativní poruchy 238
7.5.5 Somatoformní poruchy 241
7.5.6 Jiné neurotické poruchy 244
7.6 Syndromy poruch chování spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory 245
Miroslav Orel
7.6.1 Poruchy příjmu potravy 245
7.6.2 Neorganické poruchy spánku 248
7.6.3 Další kategorie behaviorálních syndromů spojených s fyziologickými poruchami a somatickými faktory 253
7.7 Poruchy osobnosti a chování dospělých 254
Miroslav Orel
7.7.1 Specifické a smíšené poruchy osobnosti 255
7.7.2 Ostatní poruchy a změny osobnosti 261
7.7.3 Nutkavé a impulzivní poruchy 264
7.8 Poruchy v oblasti sexuality 266
Miroslav Orel
7.8.1 Sexuální dysfunkce 271
7.8.2 Poruchy pohlavní identity 276
7.8.3 Poruchy sexuální preference 278
7.8.4 Poruchy pohlavního vývoje a orientace 282
7.9 Mentální retardace 283
Miroslav Orel, Věra Facová
7.10 Dětská a dorostová psychiatrie 286
Miroslav Orel, Věra Facová
7.10.1 Poruchy psychického vývoje 289
7.10.2 Poruchy chování a emocí s obvyklým nástupem v dětství a dospívání 297

7.11 Simulace, disimulace a předstíraná porucha 306
Miroslav Orel

8. Terapie v psychiatrii 308
Miroslav Orel, Věra Facová
8.1 Biologicky zaměřená léčba v psychiatrii 310
Miroslav Orel
8.1.1 Farmakologická léčba současnosti 310
8.1.2 Nefarmakologická biologická léčba 359
8.2 Psychologicky zaměřené působení v psychiatrii 368
Miroslav Orel, Věra Facová
8.2.1 Psychoterapie 369
8.3 Celostní léčba v psychiatrii 381
Miroslav Orel
8.4 Rehabilitace v psychiatrii 382
Miroslav Orel

9. Další vybrané aspekty psychopatologie 383
9.1 Prevence v psychiatrii 383
Miroslav Orel, Věra Facová
9.2 Vybrané právní aspekty psychiatrie 384
Miroslav Orel, Lenka Volková Palátová
9.2.1 Fyzické omezení osobní svobody a volnosti pohybu v psychiatrii 389
9.2.2 Pracovní neschopnost a invalidita v psychiatrii 390
9.3 Psychiatrie a jiné obory medicíny 392
Miroslav Orel
9.4 Vybrané urgentní stavy vyžadující okamžité řešení 393
Miroslav Orel

Krátké slovo na závěr 401

Shrnutí 403

Summary 404

Seznam zkratek 405

Literatura 410

Rejstřík 421

***

V životě, jenž nám byl dán,
můžeme činit mnohé.
Něco je však více „naše".
A pokud to najdeme,
pak děláme, co máme rádi, a máme rádi, co děláme.
A možná tak naplníme poslání svého života…
Přeji Vám, abyste to našli –
ve shodě se sebou samým, světem, vesmírem a jeho Tvůrcem.

***

Jako učitel věnuji energii, čas a vše,
co jsem vložil do vzniku této knihy,
těm, kdo se cítí býti žáky, studenty a učni
(lhostejno zda školy, světa nebo samotného života),
všem, kdo jsou otevření tomu, co přichází,
a kdo se chtějí učit, a tak se rozvíjet a růst…

***

S úctou děkuji těm mnohým,
kteří se podíleli a přispěli ke vzniku, vydání a distribuci této knihy,
a všem, kteří nás jakkoli podporovali a stáli při nás –
protože člověk sám není nic…

M. O.

Předmluva ke třetímu vydání

Držíte v rukou **třetí vydání kompendia** pojednávajícího o duševních poruchách. Autora i redakci rozhodně těší, že od prvního vydání *Psychopatologie* v roce 2012 a druhého vydání v roce 2016 je o naši knihu stále zájem, respektive je užívána – ať už z důvodu studia, nebo zopakování známých poznatků. Již předchozí vydání reflektovalo mnohé změny poznání nebo legislativy. I třetí vydání přináší znovu revidovaný a mírně doplněný a upravený text. Základní myšlenka a cíl – přinést **stručný a přehledný souhrn poznatků** rozsáhlého oboru – zůstává beze změn. Rozšíření textu proto není zásadní.

Základní členění a strukturu knihy ponecháváme stejné, neboť se nám jevily jako účelné. V tomto vydání najdete oproti předchozímu například poznámky k nitroděložnímu vývoji mozku a mozkové plasticitě (které se do fungování mozku a psychiky přímo promítají). Rozšířena byla kapitola věnující se urgentním stavům, protože její rozsah se v minulém vydání ukázal jako nedostatečný. U seznámení s jednotlivými duševními poruchami doplňujeme také rámcové diferenciální diagnózy (tedy duševní onemocnění s podobnými příznaky, která při diagnostice musíme zvažovat). Jsou přidány také nové medikamenty, které se v současnosti v léčbě duševních poruch využívají. Pro celkový přehled byla zařazena zcela nová pasáž shrnující doporučené postupy farmakoterapie u vybraných duševních onemocnění a stavů.

Doufáme, že i třetí vydání přinese téma duševních nemocí podané strukturovanou, přehlednou a čtenářsky (i studijně) přístupnou formou a přispěje k načerpání, zpřehlednění, usazení či oživení poznatků a znalostí o široké oblasti psychopatologie. Naše kompendium nechce čtenáře zahlcovat příliš detailními podrobnostmi, ale při respektu k soudobým poznatkům vědy a fungujících pravidel přinášet relevantní témata.

Kéž se naše snaha (revidovat stávající text je totiž v mnohém náročnější než tvořit nový) promítne do smysluplné užitečnosti každému, kdo knihu otevře – ať už z důvodu studijních povinností, potřeby profese, nebo třeba jen ze zájmu.

Miroslav Orel
V Olomouci 20. srpna 2020

Krátké slovo na úvod

Kniha vznikla především pro potřeby studentů psychologie, sociologie, pedagogiky, ošetřovatelství a dalších nemedicínských oborů. Má sloužit jako **přehledný zdroj základních poznatků o duševních chorobách a stavech**. Absolventi výše uvedených oborů se s nimi totiž setkají u lidí, se kterými budou pracovat (nebo již pracují). Základní informace o psychopatologických stavech, jejich diagnostice a možné léčbě jsou nezbytné nejen pro **splnění studijních povinností**, ale zejména pro jejich **následnou praxi**. Naše publikace samozřejmě může posloužit také absolventům jiných oborů studia nebo i zájemcům z řad veřejnosti. Je nanejvýš užitečné, když i „nepsychiatři" (zejména v roli pečujících o nemocné) disponují znalostmi o široké oblasti duševních poruch a nemocí. Chceme oslovit cílovou skupinu, pro kterou jsou informace o psychopatologii a psychiatrii potřebné, ale dostupné publikace jsou možná až příliš podrobné a obsáhlé.

Ačkoli je naše kniha je určena především pro „nelékaře", považujeme za vhodné uvést zde také základy lékařské terminologie a zásadní diagnostické a léčebné metody (včetně zástupců konkrétních medikamentů). I psycholog, sociální pracovník, speciální pedagog, fyzioterapeut, ošetřovatel a kdokoli jiný, kdo se s duševními poruchami setkává, by o nich měl mít představu a měl by se orientovat v jejich základech (ačkoli nebude přímo diagnostikovat, hodnotit odborná vyšetření nebo předepisovat léky).

Kombinace některých léků mohou být doslova smrtící. Určité léky jsou určeny výhradně ke krátkodobému užívání (a jejich dlouhodobá konzumace může přinést závislost a jiné komplikace), jiné naopak běžně začínají působit až s odstupem času (přičemž má smysl vyčkávat nastoupení jejich efektu i několik týdnů). Vědět o těchto skutečnostech považujeme za nanejvýš důležité a potřebné.

Toto vydání (stejně tak jako i obě předchozí) má za cíl přinést aktuální a přitom stručné a přehledné kompendium, které **přibližuje duševní poruchy co nejpřístupnější formou**. Na následujících stránkách se seznámíte s náplní obecné a speciální psychopatologie a s psychiatrií – obory, které se zabývají jak diagnostikou a klasifikací, tak terapií, prevencí a výzkumem psychických chorob, poruch a stavů. Nechceme se zabývat přílišnými detaily, které pro studenty a pracovníky pomáhajících profesí nejsou zásadní (případně je mohou dohledat v podrobnějších zdrojích).

Ačkoli ani současná věda nemá odpovědi na všechny otázky, snad přispějeme k poodhalení nejasného a tajemného závoje, který občas může stále ještě zakrývat povědomí o duševních nemocech a poruchách.

Vzhledem k neustálému růstu nových poznatků ve všech vědních oborech (psychiatrii nevyjímaje) následující text zdaleka neobsahuje vše. Navíc je naším cílem přinést skutečně

přehledný základ. Vycházíme prioritně ze znalostí studentů a jejich potřeb, kdy „přehledná stručnost" je pro většinu cennější než „zahlcující podrobnosti". Naším cílem tak zůstává poskytnout **stručný rámcový materiál** o oboru, který prodělal a stále prodělává velké změny.

Jelikož jsme součástí Evropy, budeme se držet klasifikačního systému, který zde platí a je v současnosti používán, což je 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10). Zmíníme však samozřejmě i klasifikační systémy platné jinde ve světě a také fakt, že 11. revize MKN již byla přijata Světovou zdravotnickou organizací, přináší mnohé změny a nyní je ve fázi překladů a příprav pro zavedení do praxe.

Přejeme všem čtenářům, aby je studium duševních poruch zaujalo a poskytlo jim rámec poznatků, který někteří získat chtějí a jiní přímo musí (např. v rámci svého studia nebo profese).

A přejeme vám také, aby vás nepřestala zajímat, překvapovat a fascinovat složitost, bohatství a velikost lidské duše a abyste ni naučili dívat způsobem, který vás obohatí.

Neboť lidská duše sama o sobě je vesmírem.
Stejně – jako vesmír – i ona skrývá nejedno tajemství,
a leckdy se zdráhá je odkrýt…
I ona obsahuje život i smrt,
žhnoucí slunce i ledové končiny,
barvy, světla i temnotu,
plnost i nicotu,
chaos i systém a řád…
A možná – stejně jako vesmír –
je pro nás lidská duše nekonečná…

M. O.

1. Úvod do psychopatologie

Miroslav Orel, Věra Facová

V úvodní části naší knihy se stručně podíváme na otázku norem a normality v oblasti duševního zdraví a nemoci. Abychom mohli říci, co je „poruchové", musíme si totiž nejprve uvědomit, co je „normální". Dále vymezíme roli, náplň a organizaci psychiatrické péče současnosti. Krátká exkurze do minulosti nám bez zabíhání do podrobností přiblíží nejvýznamnější mezníky psychiatrie, které oboru přinesly mimořádné posuny.

1.1 Normy a duševní zdraví a duševní nemoc

Miroslav Orel, Věra Facová

Definovat zdraví a nemoc není zcela snadný úkol. Podle jedné ze starších definic Světové zdravotnické organizace (World Health Organisation – WHO) je zdraví stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nikoli jen prostá nepřítomnost nemoci nebo vady.

> Pozornému čtenáři neujde určitá „přísnost" uvedené definice WHO – podíváme-li se na lidi kolem nás pohledem definice WHO, kolik skutečně zdravých lidí najdeme?

Jiné definice spojují zdraví se schopností funkčně žít, prožívat, pracovat a navazovat vztahy. Mnohé pohledy vnímají zdraví nikoli jako stav, ale jako proces, který se dynamicky vyvíjí a mění a existuje vždy ve vztahu s okolním prostředím. Možná znáte i další definice či pohledy na tematiku zdraví.

> Je vhodné nezapomínat, že zdraví má **aspekt subjektivní** (daný tím, jak to cítí, vnímá a prožívá dotyčná osoba) a **objektivní** (jak to hodnotí zvnějšku někdo z okolí, resp. odborník). I v rámci psychopatologie se můžeme setkat se stavy, kdy se někdo subjektivně cítí zcela zdráv a bez potíží, ale z objektivního pohledu je nemocný, nebo se naopak subjektivně cítí nemocen, ale objektivně neprokážeme nic. Podobné příklady můžete znát i ze svého okolí.

Pokud hovoříme o psychice, může být snaha o vymezení duševního zdraví ještě obtížnější. **Hranice** mezi zdravím a patologií je v případě duševních poruch na některých místech zcela **jednoznačná**, ale na jiných je naopak velmi **neostrá**. Vznikají tak poměrně rozsáhlé „hraniční oblasti".

Prožívá-li člověk smutek, kde přesně určíme hranici mezi přirozenou reakcí psychiky na ztrátu a kde se již jedná o projev poruchy? Bude v počtu proplakaných dní, v intenzitě pláče nebo v míře omezení běžného fungování?

Z tohoto důvodu se v medicíně jako takové (včetně psychiatrie) nikdy nevyhneme diagnostickým systémům a klasifikacím, které vymezují a do určité míry tak usnadňují rozlišení „zdravého" a „nemocného". Zdravé pak můžeme sledovat, podporovat a posilovat, ale není třeba zahájit léčbu. Pokud se dostaneme do oblasti „nemocného", je nejen nutné sledovat vývoj stavu, ale především je třeba zjistit, oč jde (diagnostikovat), a poté zahájit léčbu. Cíl je jasný: především pomoci potřebnému a zlepšit jeho stav.

Nauka o psychických nemocech, chorobných a hraničních duševních jevech se nazývá **psychopatologie**.

Pojem psychopatologie (*psychopathologia*) je odvozen z řeckých slov *psȳchē* – duše a *pathologia* – nauka o chorobách (respektive *pathos* – choroba, nemoc a *logos* – nauka, věda).

Psychopatologie se zabývá **diagnostikou**, **klasifikací** i **výzkumem** jak duševních poruch a chorob, tak hraničních stavů. Psychopatologie tudíž proniká řadou teoretických i praktických oborů: medicíny (zde např. do psychiatrie, neurologie), psychologie, sociologie, speciální pedagogiky apod.

Podobně znějící pojem patopsychologie (*pathopsychologia*, z řeckých slov *pathos* – choroba, *psȳchē* – duše a *logos* – nauka) je podle *Psychologického slovníku* (Hartl & Hartlová, 2000) obor, který je zaměřen na psychologii nemocných – zabývá se psychickým životem tělesně nemocného člověka a dále psychologickými činiteli, které ovlivňují průběh a léčbu choroby.

Jedním z úkolů psychopatologie je v psychické oblasti definovat patologické (tedy chorobné a nezdravé) z pohledu vědecké odbornosti. Vymezuje tak „nenormální" – ve smyslu chorobné, patologické oproti „normálnímu" – tedy zdravému, fyziologickému.

Nezapomínejme ale, že obecný pojem **NORMA** (pravidlo, předpis, kritérium, měřítko, standard) je třeba vnímat v celé šíři, zdaleka totiž není jedna jediná norma:

- **Norma statistická** je definována „většinou" populace. Vychází tedy z toho, „jak to má většina".
- **Norma skupinová** je užší, vymezená pojetím určité skupiny (kterou může být rodina, společenství lidí, pracovní kolektiv, školní třída, obyvatelé domu, části města či vesnice, ale i sekta, gang apod.).
- **Norma sociokulturní** a také **norma etická** a **morální** podléhají vlivu doby, kultury a společnosti a poměrně výrazně se mění v jednotlivých epochách, místech a časech. (Pro příklad v tomto kontextu zvažte například pohled na „normalitu" homosexuálních vztahů a svazků na různých místech naší planety a v různých epochách.)

- **Norma věková** odpovídá průměru a běžnému stavu v určité věkové kategorii. Vycházíme přitom z poznatků vývojové psychologie – co je „normální" v určitém věku se stává poruchovým ve věku jiném (např. užívat jednoduchá slova „mama", „tata", „papa" bude v určitém věku přirozené, „normální" a možná i roztomilé, v jiném věku však nepřirozené, „nenormální" a nápadné).
- **Norma mediální** je vymezována v médiích (v tisku, televizi, na internetu, sociálních sítích apod.). Její vliv je nesmírně silný a stále zesiluje a rozšiřuje.
- **Norma právní** je ustanovena v zákonech a legislativně daných pravidlech. V jednotlivých zemích se pochopitelně může lišit a podléhá změnám a úpravám v čase.
- **Norma odborníků** – vědců (např. v podobě psychopatologie) je vytyčena soudobými poznatky vědy (např. v podobě Mezinárodní klasifikace nemocí či Diagnostického a statistického manuálu duševních nemocí). Vychází z aktuálně platného souboru poznání (který je neustále zpřesňován, upravován a doplňován).
- **Norma individuální** (osobní, kazuistická) je určována postoji a názory konkrétního jedince. V práci s konkrétním člověkem má tato norma význam zásadní – odpovídá individualitě a ukazuje vlastní postoje, názory, nazírání, hodnocení apod. Samozřejmě se může překrývat s některou z výše uvedených norem.

Pokud se na jakýkoli stav nebo jev podíváme „měřítkem normy", musíme uvést, o jakou normu jde. Určitý jev nebo konkrétní skutečnost totiž může být v rámci určité normy zcela v pořádku, zatímco v rámci jiné jde o abnormitu.

Konstatujme, že **hranice mezi normou a abnormitou** zdaleka nemusí být ostrá – mnohdy je spíše plynulá, kontinuální a ne vždy zcela jasná. Vyvíjí se a mění společně s vývojem a se změnami společnosti i našeho poznání. V některých případech je „hranice normy" uměle definována (například vymezením a posouzením určitých kritérií).

Normy berme jako důležitá, ale pomocná měřítka – pojetí normy a abnormity by nikdy nemělo setřít individualitu jednotlivého člověka (jedinec v některých aspektech abnormální může být v jiných aspektech zcela v normě a naopak).

1.2 Postavení psychiatrie a psychologie v péči o duševně nemocné

Miroslav Orel, Věra Facová

PSYCHIATRIE je specializovaným **lékařským oborem**, který je zaměřen na teoretické i praktické aspekty diagnostiky, klasifikace, léčby, prevence, rehabilitace a výzkumu psychických (duševních) onemocnění a stavů. Psychiatrie je tedy součástí medicíny.

Psychiatr je lékař – absolvent lékařské fakulty (u nás s titulem MUDr. před jménem, v zahraničí s titulem M.D. za jménem), který se psychiatrií profesně zabývá. Atestaci (specializaci) v oboru psychiatrie získává po absolvování povinné praxe (nyní v rozsahu nejméně pěti let) a složení atestačních zkoušek. Profesně se pak může dále specializovat na jednotlivé dílčí oblasti a obory psychiatrie (např. dětskou a dorostovou psychiatrii, léčbu závislostí atd.).

Pojem psychiatrie (*psȳchiatria*) je odvozen z řeckých slov *psȳchē* – duše, psychika a *iātreiā* – lékařství.

PSYCHOLOGIE je věda zabývající se psychologickými aspekty lidského bytí – chováním, myšlením, motivací, prožíváním, city atd. Je opět oborem s teoretickým i praktickým zázemím. V podobě klinické psychologie je přímo spojena se zdravotnictvím a je rovněž součástí zdravotnické péče.

Pojem psychologie (*psȳchologia*) vznikl z řeckých slov *psȳchē* – duše a *logos* – nauka.

Obecně lze **psychologické disciplíny** dělit na **teoretické** (akademické), které vytvářejí základní znalostní bázi, a disciplíny **aplikované** (praktické), které jsou aplikací do praktických oblastí života (zdravotnictví, práce, rodiny, sportu, školství a jinde).

Psycholog je absolventem jednooborového magisterského studia psychologie na filozofické fakultě (u nás s titulem Mgr. nebo následně PhDr. před jménem), který se profesně zabývá psychologií. Rovněž psycholog se může specializovat v jednotlivých psychologických oborech a pokračovat v dalším vzdělávání a kariérním růstu (formou atestace z klinické psychologie, doktorandského studia apod.).

Je zřejmé, že náplň psychologie, psychopatologie a psychiatrie se prolíná a překrývá v mnoha aspektech. Z profesního hlediska psychiatrii studuje a zabývá se jí lékař (psychiatr). Psychopatologii studují a zabývají se jí nejen lékaři, ale také „nelékaři" – psychologové, sociální pracovníci, pedagogové apod.

V péči o duševně nemocné považujeme **profese psychologů a psychiatrů** nikoli za „nadřazené a podřazené" (ačkoli může psychiatr například požadovat psychologické vyšetření v rámci diferenciální diagnostiky), ale za **doplňkové**. Každý obor má své specifické pole působení a kompetencí, přičemž v některých oblastech se překrývají a jinde na sebe navazují.

Psychiatr může (a je-li to vhodné, má, a dokonce musí) používat také metody medicínské diagnostiky (např. RTG, CT, laboratorní vyšetření) a biologické léčby (např. předpis léků, aplikace elektrokonvulzí). Psycholog používá naproti tomu pouze psychologické metody a prostředky diagnostiky a terapie (např. ve formě psychodiagnostiky, psychoterapie).